

Et Guldfund i Gjerndrup 1774

Af Aug. F. Schmidt.

Danefæ er herreløst Gods, der tilfalder Kongen (Staten). Udtrykket bruges i Nutiden (og til Dels i de gamle Love) udelukkende i Betydningen af Guld, Sølv eller anden Skat, der findes i Høje, efter Ploven eller andetsteds, og som ingen kendes ved.¹⁾ Det var (og er) altsaa enhvers Pligt at aflevere fundet Danefæ, saa det kan blive opbevaret i Nationalmuseet. Dog er sikkert ikke alt Danefæ blevet tilstillet Staten. I Tidens Løb har Findere vel nok undladt Afleveringen eller ogsaa, hvis det var muligt, gjort det fundne i Penge, gemt det, solgt det til en Samler eller lignende. Undertiden har Ukyndighed ogsaa foraarsaget, at ærlige Mennesker har solgt værdifuldt Danefæ, hvad de saa siden har maattet bøde for.

Et saadant Tilfælde, som i og for sig er ganske oplysende, skal der i det følgende gøres Rede for. Der blev en hel lille Retssag ud af Tildragelsen, og Papirerne vedrørende Spørgsmaalet, som vi skal høre nærmere om her, er et større Læg i Rigsarkivet²⁾, som Forfatteren Jeppe Aakjær velvilligst har henledt min Opmærksomhed paa. Her skal kun meddeles de vigtigste Afsnit af Sagen, saa dens Forløb saa kort som

¹⁾ Jfr. D. L. 5—9—3 og Frd. af 22/3 1737.

²⁾ Rentekammerets Jydske Stifters Kontor. Kgl. Resolutioner 1775 Nr. 17. Jfr. Kolding Folkeblad d. 29/3 1925.

muligt, men dog med fuld Klarhed, træder frem for Læserne.

Vi begynder da straks med Forhøret. Den 27. Juli 1774 indfandt sig i Gjerndrup By (Brørup Sogn, Malt Herred) hos Sognefoged Hans Pedersen, Herredsfogeden i Skads, Gjørding og Malt Herreder Hans Warthoe, boende i Rovst Mølle, med to Vidner, nemlig Christen Winding af Skovhøj og Peder Laugesen af Surhave. Anledningen til disses Besøg var et Brev af 14. Juli fra Sognefogeden i Brørup, Hans Pedersen, Surhave, til Stiftsbefalingsmand og Amtmand von Levetzau i Ribe (1768—81), hvori meddeltes, at der paa Gjerndrup Mark kort Tid tilforn var fundet tre Skaale, »hvilke efter Formening og Rygte skal være Guld«, og videre hedder det saa i Sognefogedens Brev, at »en af Estrupgaards Bondedrenge, nemlig Poul Pedersens Søn i Gjerndrup, skal for kort Tid siden i en Sandbakke der paa Marken have funden 3de Skaale, efter Beskrivelse den største som en stor Spølkumme. Drengens Fader lader sin Broder, Peder Clausen paa Gravengaard, sligt vide, som straks indfinder sig, og da han, som en bedre Kender end de andre, baade af Vægten som den udvortes Anseelse mærkede, det var den ægte Materie, snakkede de stakkels enfoldige Folk en Hoben Snak for og lovede desuden, han vilde ved en Guldsmed lade det gøre, og dersom det var Guld, skulde de ingen Uret ske; saa overlod de ham det og paa Tro og Love, skønt Povl Pedersens Søn, som den rette Finder, satte sig derimod. Hvorledes det siden er gaaet til, véd jeg ej, men saameget véd jeg, at Poul Pedersen er stilt tilfreds, paa det han ikke skal klage og aabenbare Hemmeligheden. Ordet gaar, at Skaalene var af det allerfineste hollandske Guld, og at de af Peder Clausen var solgte til

en Jøde i Fredericia. Saa meget er vist, Peder Clausen har siden den Tid og gjort usædvanlige Figurer, ja paa et vist Sted udtalt sig med de Ord, at dersom alting gik vel, kunde han til næste Snabsting sætte et Tusinde Rigsdaler paa Rente, skønt det for kort Tid siden, nemlig ved Skiftet efter hans sal. Kone, befandtes, at han ej havde noget tilovers. Men det, som endnu gør hans Fortælling allermest paalidelig, er, at en Person i bemt. Sogn, i Tusbøl By, har faaet en liden Gran eller Stykke af den ene Bredde, som af Degnen Sr. Bang og Hr. Provst Ussing er prøvet og befundne ægte.«

Ved Forhøret, der holdtes hos Sognefoged Hans Pedersen, passerede bl. a. følgende: Først blev fremkaldt Finderen »Peder Povlsen, som er hjemme hos hans Forældre i Gjerndrup, af Alder 12 og i det 13de Aar«, og han gjorde Forklaring paa de til ham stillede Spørgsmaal: »En Dag udi næst afvigte Foraar (Datum vidste han ikke at fortælle), da han gik og vogtede Byens Faar paa nogle grønne Agre, som sønden for Byen var beliggende, fandt han i en Sandbanke, der ligger straks sønden for bemt. Agres Ende, nogle Huller eller Grave ligesom Ræve- eller Ildergrave, og da han tænkte, at der i disse Grave formodentlig kunde være en Ilder, tog han nogle Sten og kastede ind i Graven, for at ville jage slige Dyr ud. Ved saadanne Stenes Indkastelse traf han i den øverste Del af Jorden over Hullet imod Underdelen af én der nedsat rød, lav Potte, saa Bunden af den derved blev slaget ud og faldt ned i Hullet, hvorpaa han videre med sin Kæp, hvori var Pig i den nederste Ende, stak og prikkede ned i Jorden ved og paa den øvrige Del af samme Potte, indtil han fik den saaledes udgravet; da han deri fandt 3de smaa Skaale, der saa ud, som kunde det være blank Messing, ganske tyndt, og derhos noget

udarbejdet med ganske smaa eller fine Bukler, af Størrelse som en svær Lerskaal, dog nok lidt højere, men ungefær af samme Vidde neden i Skaalene, som en Lerkop kan have oven i, men oventil imod Bredden var de snævrere, og var de, som han syntes, alle 3 hver lige store, hvoraf den ene sad oven paa den anden, og havde de hver en liden tynd og flad Bort, som ungefær en halv Finger kan være bred, og var uden omkring disse Skaale i Potten svøbt nogle uldne graa Pjalter. Han tog derpaa bemt. 3de Skaale og løb hjem med dem til sine Forældre, som han leverede samme, da han fandt dem begge hjemme i deres Hus ved sin Ankomst. Hans Forældre sagde, at de ikke kunde vide, hvad det skulde være for noget, tog dem da og lagde dem ned i en Kiste, hvor han, nemlig Deponenten¹⁾, siden i nogle faa Dage atter havde set dem; men derefter blev de borte af Kisten, og havde hans Forældre da sagt ham, at hans Farbroder, Peder Clausen paa Gravengaard, havde faaet dem imod Løfte: De skulde faa dem igen, saaledes som de var, og enten de var onde eller gode, men saa vidt han vidste, havde de ikke siden erholdt dem tilbage, derimod havde han hørt af bemeldte hans Forældre, at de havde faaet i Penge elleve Rigsdaler af Peder Clausen, men om dette skulde være noget Vederlag for Skaalene eller ikke, vidste han ikke, ligesom han ej heller vidste, hvor bemt. Skaale siden var afblevne, uden allersidst han havde hørt Folk tale om, at de var af Peder Clausen solgte i Fredericia. Og da han intet videre til Oplysning herom efter Tilspørgsel var bevidst, blev han fra Forhøret afskediget. Derefter blev Drengens Forældre, Peder Clausen, Ole Jørgen-

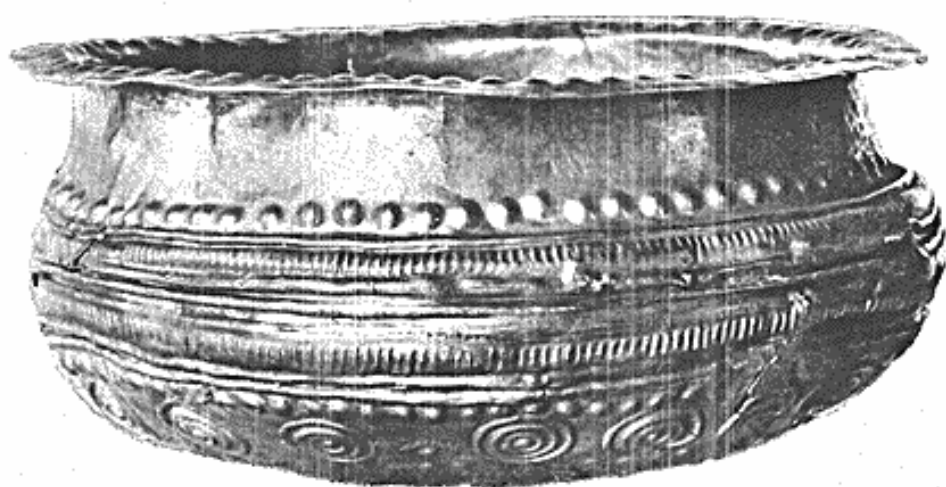
¹⁾ s: Vidnet.

sen, Poul Pedersen o. fl. afhørte. Disse Forhør bringer intet Nyt udover, hvad Drengen havde fortalt. Det skal blot bemærkes, at Peder Clausens Kæreste ikke kendte Spor til Sagen, og man faar det Indtryk af Forhøret, at der ikke har hersket stor Fortrolighed mellem de vordende Ægtefolk. Poul Pedersen af Tusbøl, der — som nævnt — havde brækket et Stykke af den ene Skaal, havde til Forhøret medbragt bemeldte Stykke omhyggeligt indpakket i Papir. Han havde nøje opbevaret det hele Tiden, og det blev nu overgivet til Rettens Folk, hvor det blev »med et stort Stykke Papir omslaget, og derefter med Rettens, samt med begge Testes (∴ Retsvidners) Signeter forseglede«. Peder Clausen havde af Jøden faaet 29 Rdl. og et Klæde, hvis Værdi ansattes til 5 Mk., altsaa 29 Rdl. 5 Mk. for Skaalene, som Jøden sagde ikke var af Guld.

Nu blev det paalagt Peder Clausen at skaffe Skaalene tilbage igen, hvilket ikke har været nogen let Sag, men hvor underligt det næsten lyder, lykkedes det ham dog efter 6 Rejser til Fredericia, hvor han omsider fandt Jøden. Men om dette Afsnit af Historien, er det bedst at lade Peder Clausen selv fortælle. I et Brev til Stiftamtmand von Levetzau skriver han følgende:

»Efter deres Højvelbaarenheds naadige Ordre og Foranstaltning har jeg gjort mig al optænkelig Umage og megen Bekostning for igen at bekomme de 3de Skaaler, som i sidste Foraar blev fundne paa Gjærdrup Mark, og jeg til en ubekendt Jøde i Fredericia havde solgt, men nu igen indløst og leveret til Magistraten i Fredericia. Da Jøden var mig ganske fremmed baade af Navn og Bopæl, har jeg, førend jeg kunde træffe ham igen, maattet gøre 6 Rejser til Fredericia herom, de fleste under Vinterens Hjærte og især én af dem med Livsfare, da jeg om Natten i et Sne-

Guldskaalen fra Gjerndrup.

ca. $\frac{2}{3}$ naturlig Størrelse.

fog, som var et af de haardeste Veier i Vinter, red vild og med Hesten blev siddende fast i en Mose, hvorefter jeg endelig fik Jøden opspurgt, og, da jeg saa ham igen, kendte ham, samt endelig formaaede ham til at overlade mig Skaalene igen, imod at jeg for samme maatte betale ham 50 Rdl., skønt jeg alene havde faaet 29 Rdl. 5 Mk. af ham, da han foregiver forlængst at have solgt dem til en anden Jøde, og denne igen afhændet dem, saa han fra 4de Mand maatte løse dem tilbage. Mine Rejser herom til Fredericia kan jeg hellig forsikre ikke at have kunnet gøre under 30 Rdl., da jeg paa de fleste af Rejserne har opholdt mig der 4 à 6 Dage for at søge efter Jøden, og til min Halvbroder Poul Pedersen i Gjerndrup, hvis Søn fandt Skaalene, haver jeg for samme betalt 11 Rdl., som jeg formedelst hans iværende yderlige Fattigdom aldrig kan vente nogen Sinde at faa det mindste af det tilbage. Jeg kan altsaa gøre sikker Beregning og med frelst Samvittighed, hvor og naar paakræves, aflægge min korporlige Ed paa, at jeg ikke har faaet og indløst disse Skaale igen, som jeg nu hører, skal være af Guld, under 60 Rdl. foruden store Bekymringer og Sinkelse i mit lidet Steds Drift. Og da jeg saa aldeles og saare uskyldig af blot Enfoldighed uden at vide, om jeg derved begik noget utilladeligt, var kommen i denne Handel, samt da jeg i mine Deres Højvelbaarenhed bedst bekendte ellers saare fattige og trange Omstændigheder formedelst disse mig ulykkelige Skaale saaledes er sat tilbage, ja ganske vil blive ruineret, om jeg ikke i det mindste kunde faa berørte 60 Rdl. igen, for at betale dem til adskillige, jeg med Ed kan bekræfte med stor Besværighed og tiggende Bøn at have laant dem af, og saaledes befrygtelig vil blive uddrevet fra mit paaboende med anselig Gæld forhæftede Sted; saa er min underdanigste, veemodige og inderligste Bøn til naadige Hr. Stiftamtmand, at De af Ynk-somhed over mig med Kone og Barn, naadigst ville tage mig under Armene og udvirke, at jeg ikke alene nu kunde være fri for videre Ulejlighed i denne Sag, men endog af Skaalenes Værdi i det mindste faa til-

bage ovenmeldte 60 Rdl., hvorved sker en Barmhjertighedsgæring og min timelige Velfærds Ruin forhaabentlig kan forekommes.«

Gravengaard, den 31te Januar 1775.

Peder Clausen.

Stiftamtmanden, der maa være blevet rørt over Peder Clausens Skrivelse, forsøgte da ogsaa at hjælpe Manden i hans Nød ved at gaa i Forbøn for ham hos det kgl. Rentekammer i en Skrivelse af 24. Marts 1775. Det hjalp dog ikke for Peder Clausen. Han alene maatte bære Tabet for sin letsindige Omgang med Danefæ. Sagens Udgang lyder saaledes — efter kgl. Resolution af 8. Juni 1775: »Af de paa Gjerndrup Mark under Riberhus Amt fundne og Os foreviste 3 Guldurner leveres den mindst beskadigede vægtig 5 Lod 1 Qwintin¹⁾ 3 Ort til Vores Raritetcabinet paa Kunstkammeret, og af de andre sønderbrudte have Vi disponeret 2de smaa Stykker paa 2 Qwintin 3 Ort, men Resten afgives til Vores Mønt. Iøvrigt ville Vi allernaadigst ej alene lade henfalde den Tiltale og Straf, hvorudi Bonden Poul Pedersen og hans Hustru samt Peder Clausen for deres Omgang med samme Os som Dannefæ tilhørende Urner vare forfalden, men endog skænke Guldets Værdi 127 Rdl. 40 Sk. saasom: de 27 Rdl. 40 Sk. til Hans Pedersen, Sognefoged udi Brørup, som har givet Anledning til Sagens Opdagelse, samt de øvrige 100 Rdl. til Finderen, den umyndige Bondedreng Peder Poulsen, dog at Amtets Øvrighed paaagter, at samme til hans Nytte og Bedste vorder anvendt; hvorimod de Omkostninger bemeldte Peder Clausen foredrager at have haft, for at bringe anførte ulovlig solgte Guld igen tilveje, bliver, som af

¹⁾ Kvint, Vægtenhed i Danmark, $\frac{1}{100}$ Pund (= 5 Gram); deles i 10 Ort.

ham selv forvoldet, for hans egen Regning, og haver han derfor betalt Jøden Joseph Meijer Levi mere, end han af ham have bekommet, forbeholdes ham sin Regres til bemeldte Jøde paa lovlig Maade.«

Om Skaalenes senere Skæbne kan oplyses, at de ankom vel til København, hvor der fra kgl. Mønt den 27. April 1775 udstedtes følgende Redegørelse paa Befaling af en Skrivelse fra kgl. Rentekammer af 19. April 1775: »Efter Forlangende er det mig under Forsegling tilstillet og igen til Mønte-Guardeinen¹⁾ under samme Forsegling overleverede Guld, som . . . vil udgøre 12 Lod $3^{515}/_{664}$ Ort à 23 Kar.²⁾ 6 gr.³⁾, som indeholder $51^{39581}/_{144384}$ Specie-Ducater« . . . Den 27. Maj 1775 er Guldet atter blevet vejjet paa kgl. Mønt og »befindes nu at veje 14 Lod 2 Qtin. 2 Ort«. Den 12. Juni 1775 er »Guld-Urnen« blevet »i det nye Kunst-kammers Inventario pag. 245 anført og beskreven« og Kvitteringen er undertegnet af Kunstammerforvalter Spengler. Saavidt Læget i Rigsarkivet. Oluf Nielsen meddeler⁴⁾ mindre rigtigt, at der blev fundet 2 Skaale, som af Finderen blev »solgte til en Jøde i Frederits, men af Assessor Lautrup blev tvungen til at bringes tilveje; de findes nu i oldnordisk Museum«. Afvigende fra Oluf Niensens Oplysning beretter V. Boye⁵⁾, at Skaalene paa ulovlig Maade blev bragt til Hamborg, men paa Rentekamrets Foranstaltning blev den

¹⁾ Vurdermester.

²⁾ Vægtenhed for ædle Metaller.

³⁾ Gran = ca. 62 milligram; i ældre dansk Vægt $1/_{100}$ af 1 Kvintin. Som Guldvægt er 1 Gran = $1/4$ Karat = 50 mgr.

⁴⁾ Malt Herred 1870, 132 (efter en Indberetning 1808 i Nationalmuseets 2. Afdeling, Sognekapslen).

⁵⁾ Oplysende Fortegnelse over Oldsager forarbejdede eller prydede med ædle Metaller 1859, S. 35, Nr. 208. Trap ³ V, 793 refererer Boyes Oplysninger.

ene Skaal reddet, »medens de 2 andre vare vandrede i Smeltingen!« At Boye heller ikke har kendt hele Sagens Sammenhæng, er tydelig nok. Hvor de to Skaale er havnede, kan ikke oplyses. Borte er den ene bevarede Skaal beskrives hos Boye saaledes: »Et Kar af Electrum, hvis Bund er prydet med en Cirkelzirat, hvorom findes 3 Rækker Punkter, herfra udgaar 8 Radier, bestaaende af Streger og Punkter til en Peripheri af lignende Ornamente; den ombøiede Rand er ligeledes punkteret. Det er 2 T. høit og $4\frac{1}{2}$ T. i Diameter. 5 L. 1 Qv.«. Denne ene tilbageblivende Skaal blev 1844 afleveret til Museet for nordiske Oldsager fra Kunstmuseet sammen med en Del andre Kar af Guld, Sølv og Glas. Skaalen har i Nationalmuseet Nr. 8296, hvor man nu kan se den.

Til denne Skaals Rejser maa man ønske tilføjet endnu én, nemlig til det nye Nationalmuseum, som er alle danskes Haab. Og det er vel kun et Tidsspørgsmaal, naar vi faar rejst den nye Museumsbygning, som skal indeholde vore Oldsager, og deriblandt ogsaa det gamle Guldkar, hvis Historie der her er givet et Bidrag til.
